

ULUSLARARASI AKADEMİ DERGİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF ACADEMY
(e-ISSN: 2979-9937)

Yıl/Year: 2024
Cilt/Volume: 3
Sayı/Issue: 1

Birinci ve İkinci Dağlık Karabağ Savaşı Karşılaştırmalı Analiz: Türkiye'nin Rolü ve Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme

Comparative Analysis of the First and Second Northern Karabakh War: An Assessment on Turkey's Role and Impact

Dr. Halil GÜNAY¹

MAKALE BİLGİSİ	ÖZET
<p>Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Türkiye, Birinci Karabağ Savaşı, İkinci Karabağ Savaşı</p> <p>Makale Kategorisi: Araştırma Makalesi</p> <p>Gönderilme Tarihi: 06.02.2024</p> <p>Revizyon Tarihi: 18.04.2024</p> <p>Kabul Tarihi: 19.04.2024</p>	<p>Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin Birinci ve İkinci Karabağ Savaşları'ndaki rolünü ve etkisini analiz etmektir. Bu amaçla öncelikle Dağlık Karabağ sorununun ortaya çıkış süreci irdelenmiştir. Daha sonra Birinci ve İkinci Karabağ Savaşı süreci değerlendirilmiştir. Son olarak, Türkiye'nin bu savaşlardaki rolü ve etkisi incelenmiştir. Çalışmanın bulgularına göre, Türkiye'nin Birinci ve İkinci Karabağ Savaşı'ndaki rolü ve etkisi birbirinden farklılık göstermiştir. Birinci Karabağ Savaşı'nda Türkiye, uluslararası örgütler ve Batılı ülkeler aracılığıyla savaşı sona erdirmeye çalışmıştır. İkinci Karabağ Savaşı'nda ise uluslararası örgütlerin ve Batılı ülkelerin Karabağ sorununu çözememe iradesine karşı Türkiye Azerbaycan'a siyasi ve askeri destek sağlamış ve Dağlık Karabağ sorunu Türkiye'nin desteği ile çözülmüştür. Ayrıca Rusya, Birinci Karabağ Savaşı'nda Ermenistan'ı desteklerken, İkinci Karabağ Savaşı'nda arabulucu rolünü üstlenmiştir. Rusya'nın bu tutumunun ve davranışının iki nedeni vardır. Birincisi Erivan yönetiminin Batı ile ilişkilerini güçlendirme çabalarıdır. İkincisi ise Türkiye ve Rusya arasındaki liderler düzeyindeki iş birliği ve ilişkilerin sekteye uğramasını engellemektir. Bu çalışmada nicel ve anket yöntemi değil, nitel ve karşılaştırmalı analiz, tarihsel yaklaşım, dış politika analizi ve betimsel yöntem kullanılmıştır.</p>
ARTICLE INFO	ABSTRACT
<p>Keywords: Azerbaijan, Turkey, First Karabakh War, Second Karabakh War</p> <p>Article Classification: Review Article</p> <p>Date Received: 06.02.2024</p> <p>Date Revised: 18.04.2024</p>	<p>The aim of this study is to analyze Turkey's role and influence in the First and Second Karabakh Wars. For this purpose, firstly, the emergence process of the Nagorno-Karabakh conflict is analyzed. Then, the First and Second Karabakh War process is evaluated. Finally, Turkey's role and influence in these wars are analyzed. According to the findings of the study, Turkey's role and influence in the First and Second Karabakh War are different from each other. In the First Karabakh War, Turkey tried to end the war through international organizations and Western countries. In the Second Karabakh War, against the will of international organizations and Western countries to solve the Karabakh conflict, Turkey provided political and military support to Azerbaijan and the Nagorno-Karabakh conflict was solved with Turkey's support. Moreover, while Russia supported Armenia in the First Karabakh War, it assumed the role of mediator in the Second Karabakh War. There are two reasons for this attitude and behavior of Russia. The first one is the efforts</p>

¹ Kocaeli, hall.gnayy@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1503-7415

Atf için (Cite as): Günay, H. (2024). Birinci ve İkinci Dağlık Karabağ Savaşı karşılaştırmalı analiz: Türkiye'nin rolü ve etkisi üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Akademi Dergisi*, 3(1), 1-13.

Birinci ve İkinci Dağlık Karabağ Savaşı Karşılaştırmalı Analiz: Türkiye'nin Rolü ve Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme

Date Accepted:

19.04.2024

of the Erivan administration to strengthen its relations with the West. The second one is to avoid interrupting the cooperation and relations between Turkey and Russia at the level of leaders. This study does not use quantitative and survey method, but qualitative and comparative analysis, historical approach, foreign policy analysis and descriptive method.

1. Giriş

Azerbaycan ve Ermenistan yaklaşık 70 yıl boyunca Sovyetler Birliği'nin hegemonyası altında siyasi yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bu iki ülke, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından kurulan 15 bağımsız devlet arasında yer almıştır. Bağımsızlığını yeni kazanan bu 15 ülkede ulusal çıkarlar ve güvenlik nedeniyle krizler ve sorunlar ortaya çıkmıştır. Örneğin Moldova'da Transdinyester, Ukrayna'da Kırım ve Doğu Ukrayna, Gürcistan'da Abhazya ve Güney Osetya, Kazakistan'da Kırgızistan ve Özbekistan ile sınır anlaşmazlıkları, Kırgızistan'da Tacikistan ile su anlaşmazlığı ve Özbekistan ile Anklav toprak anlaşmazlığı gibi bir dizi çözülmemiş veya dondurulmuş çatışma alanları bulunmaktadır. Bu çatışma alanlarından biri de Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ ve yedi bölge sorunudur.

Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ Savaşı, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin politikaları ve Rusya'nın Ermenistan'a verdiği destekten kaynaklanmıştır. Azerbaycan o dönemde Sovyetler Birliği'nin bıraktığı siyasi ve ekonomik enkazla mücadele ederken, Rusya destekli Ermenistan'ın saldırısına uğramıştır. Bu saldırılar sonucunda Ermenistan, Azerbaycan toprağı olan Dağlık Karabağ'ı ve yedi bölgeyi işgal etmiştir. Türkiye, Birinci Dağlık Karabağ Savaşı'nda o dönemdeki konjonktür yapısı nedeniyle etkin bir rol oynayamamıştır.

1.1. Araştırma planı

Bu çalışma, Birinci ve İkinci Dağlık Karabağ Savaşları sırasında ve sonrasında Türkiye'nin nasıl bir rol oynadığını ve ne gibi etkileri olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Birinci ve İkinci Dağlık Karabağ Savaşları, Rusya da dâhil olmak üzere küresel ve bölgesel aktörlerin etkisi ve rolüyle karakterize olmuştur. Bu çalışmada, iki savaşta Türkiye dışındaki aktörlerin etkisi ve rolü analiz edilmemiştir. Bu bağlamda çalışmada ülke sınırlandırılmasına gidilmiştir.

Çalışmanın konusunu açıklamaya yardımcı olması için iki soru sorulmuştur: Birincisi, "Birinci ve İkinci Karabağ Savaşı sırasında Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişki nasıldır?" ve ikincisi, "Türkiye'nin bu iki savaşta etkisi ve rolü nedir?".

Araştırma sorusu ile bağlantılı olarak bu çalışmanın varsayımı; "Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişkinin iki devlet tek millet söylemi ile dostluk ve kardeşliğe dayandığı ve bu yakın ilişki neticesinde Türkiye'nin özellikle İkinci Karabağ Savaşı'nda etkin bir rol oynadığı ve savaşın sonucunu etkileyecek askeri teçhizat sağladığıdır.

1.2. Literatür taraması

Levent Özdemir 2021 yılında yayınladığı "Dağlık Karabağ Meselesinde Değişen Gidişat ve Türkiye'nin Rolü" başlıklı makalesinde Türkiye'nin Azerbaycan'a verdiği siyasi ve askeri desteğin İkinci Karabağ Savaşı'nın sonucunu Azerbaycan lehine etkilediğini belirtmektedir (Özdemir, 2021).

Emine Çeliksoy 2021 yılında yayınladığı "İkinci Karabağ Savaşı'nda Şuşa'nın Rolü ve Türkiye-Azerbaycan İş birlikleri" başlıklı makalesinde İkinci Karabağ Savaşı'na giden süreçten ve Şuşa'nın rolünden bahsetmektedir. Bu makalede Türkiye'nin Azerbaycan'a verdiği desteği vurgulamaktadır (Çeliksoy, 2021).

Fatih Erarslan ve Fatma Nur Özdemir'in 2021 tarihli "Azerbaycan-Türkiye İlişkilerinde Önemli Bir Kavşak: İkinci Karabağ Savaşı" başlıklı makalesi, Türkiye'nin İkinci Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'a verdiği desteği ve bu destek sonrasında iki ülke arasındaki ilişkinin stratejik iş birliğine dönüşüp dönüşmeyeceği tartışılmıştır (Erarslan ve Özdemir, 2021).

Selman Ögüt ve Rümeyza Ülkü tarafından 2023 yılında yayımlanan "Türkiye'nin II. Karabağ Savaşı'ndaki Rolünün Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi" başlıklı makalede Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorununun tarihsel kökenleri ve İkinci Karabağ Savaşı'nda Türkiye'nin rolü ve etkisi uluslararası hukuk çerçevesinde değerlendirilmiştir (Ögüt ve Ülkü, 2023).

Anar Hasanov tarafından 2022 yılında savunulan "Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'ın Türkiye ile İlişkileri" başlıklı yüksek lisans tezinde, İkinci Karabağ Savaşı sırasında Türkiye ile Azerbaycan arasında askeri, kültürel, ekonomik gibi alanlarda yaşanan iş birliği süreci incelenmiş ve iki ülke arasındaki ilişkilerin geleceğine yönelik beklentiler ortaya konulmuştur (Hasanov, 2022: 5).

Emel Derin tarafından 2023 yılında savunulan "Azerbaycan ile Ermenistan Arasındaki 2020 Tovuz Çatışması ve 2. Dağlık Karabağ Savaşı'nın Türkiye'nin Bölgesel Politikasına Etkileri" başlıklı yüksek lisans tezinde İkinci Karabağ Savaşı'nın Türkiye'nin Güney Kafkasya politikasına etkileri incelenmiştir (Derin, 2023).

Çalışmanın araştırma planına uygun olarak Türkiye'de yayımlanmış tez, kitap ve makalelerde literatür taraması yapılmıştır. Türkiye'nin Birinci ve İkinci Karabağ Savaşı'ndaki rolü ve etkisine ilişkin karşılaştırmalı bir analize rastlanmamıştır. Bu durum çalışmanın özgün olduğunu göstermektedir.

1.3. Yöntem

Bu çalışma, Türkiye'nin Birinci ve İkinci Karabağ Savaşı'ndaki rolü ve etkisinin nitel araştırma metodolojisi ile karşılaştırmalı olarak analiz edilmesine dayanmaktadır. Nitel araştırma yöntemi kapsamında sadece karşılaştırmalı analiz yönteminden değil, farklı metodolojilerden de yararlanılmıştır. Bunlar: tarihsel yaklaşım, dış politika analizi yöntemi ve betimsel yaklaşımdır.

Bu çalışmanın evreni, Birinci ve İkinci Karabağ Savaşı, Türkiye ve Azerbaycan; örnekleme ise bu çalışma Birinci ve İkinci Karabağ Savaşı sürecinde Türkiye'nin rolünün ve etkisinin durum tespiti yapılmasından dolayı tipik durum modelidir. İkinci Karabağ Savaşı yakın zamanda gerçekleştiği için, bu çalışmada gazeteler ve internet kaynakları da dahil olmak üzere birincil ve ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır.

2. Dağlık Karabağ Savaşı'na Giden Süreç

Bu bölümde ilk olarak Dağlık Karabağ'ın jeopolitik ve jeostratejik öneminden, küresel ve bölgesel aktörlerin odak noktasından bahsedilmiştir. Ardından Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan toprağı olduğuna değinilmiştir. Son olarak, Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorununun tarihsel süreci analiz edilmiştir.

Karabağ hem Azerbaycan hem de Ermenistan ile sınırı olan bir bölgedir. Küresel ve bölgesel aktörler tarihin her döneminde Güney Kafkasya'da önemli bir jeopolitik ve jeostratejik konuma sahip olan Dağlık Karabağ'ı hegemonyaları altında tutmak istemişlerdir (Aslanlı, 2001: 393-394). Çünkü Dağlık Karabağ coğrafi olarak Güney Kafkasya'nın ağırlık merkezinde yer almaktadır. Dolayısıyla küresel ve bölgesel aktörlerin odak noktasındadır (Ibadov, 2007: 78).

Tarihsel süreç içerisinde birçok aktörün hegemonyası altında kalan Dağlık Karabağ, ağırlıklı olarak Müslüman ve Türk nüfusun yaşadığı bir bölgedir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kısa

Birinci ve İkinci Dağlık Karabağ Savaşı Karşılaştırmalı Analiz: Türkiye'nin Rolü ve Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme

bir dönem İngiltere'nin kontrolü altında kalmıştır. İngiltere'nin Dağlık Karabağ'daki hegemonyası kısa sürmüş ve İngiltere Ocak 1919'da Dağlık Karabağ'ı Azerbaycan toprağı olarak tanımıştır. Rusya da 1921 yılında Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan toprağı olduğunu teyit etmiştir (Uras, 1987: 623-624).

Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ çatışması neredeyse bir asır önce başlamıştır. İki taraf arasındaki çatışmanın başlangıcı Bolşevik Devrimi'ne denk gelmiştir. Bölgede yaşayan Ermeniler, Azerbaycan Türklerinin yaşadığı şehir ve köylere saldırarak yaklaşık 30 bin Türk'ü öldürmüştür (Abbaslı, 2011: 16). Azerbaycan ve Ermenistan'ın Sovyetler Birliği'nin bir parçası olması nedeniyle Dağlık Karabağ sorunu Sovyet döneminde ciddi bir krize neden olmamış ve her iki taraf için de dondurulmuş bir soruna dönüşmüştür. Ancak bu donmuş çatışma alanı Sovyetler Birliği'nin zayıflamasıyla birlikte sıcak çatışmaya dönüşmüştür. Bu nedenle Ermenistan kendisi için de önemli olan Dağlık Karabağ'ı işgal etmek için 1980'li yıllarda fırsat kollamaya başlamış ve bu fırsat Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecinde belirmiştir.

Bu fırsatı değerlendiren Ermenistan, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini tehdit ederek 1988'den 1994'e kadar Dağlık Karabağ'ı ve yedi bölgeyi işgal etmiştir. Bu dönem Birinci Karabağ Savaşı olarak adlandırılmaktadır. Ermenistan'ın bu işgal politikası 2020 yılına kadar sürmüştür (Alkan ve Mehdizadehyoushanlouei, 2023: 208-209).

3. Birinci Karabağ Savaşı: Ermenistan'ın Azerbaycan Topraklarını İşgali ve Türkiye'nin Bu İşgale Karşılık Tutum ve Davranışı

Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ı yeniden gündeme getirmesi ve Azerbaycan'a karşı cesaretlenmesi Sovyetler Birliği'nin son başkanı Gorbaçov döneminde gerçekleşmiştir. Gorbaçov'un reform hareketlerinden yararlanan Ermenistan, Haziran 1987'de Paris'te Ermeni Kongresi'ni düzenlemiş ve Dağlık Karabağ'ın sözde Ermeni toprağı olduğunu uluslararası topluma duyurmuştur (Delanty, 2013: 91). Sovyet lideri Gorbaçov, Ermenistan'ın hem iç hem de uluslararası hukuku ihlal eden bu kararına Dağlık Karabağ'da yaşanan iç çatışmanın ardından sözlü olarak tepki göstermiştir (İnaç, 2014: 51). Gorbaçov'un Ermenistan'a yönelik sözlü tepkisinin amacı, Sovyetler Birliği'nin o dönemde başta ekonomi olmak üzere pek çok sorunla boğuşurken, Güney Kafkasya'da etnik çatışmanın yaşanmasını ve derinleşmesini bir güvenlik sorunu olarak görmesinden kaynaklanmıştır. Bu amaçla Gorbaçov, Ermenistan'ın Azerbaycan'a yönelik saldırgan politikalarını Sovyet çıkarları doğrultusunda dizayn etmeyi hedeflemiştir.

Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a bırakılmasına ilişkin oylama Şubat 1988'de Azerbaycanlı milletvekillerinin katılımı olmadan yapılmıştır (Hasanov, 2022: 10). Bu oylama Birinci Karabağ Savaşı'na giden sürecin ilk adımı olmuştur. Çünkü bu oylamadan sonra Dağlık Karabağ'da iç çatışmalar başlamıştır (Delanty, 2013: 64). Gorbaçov bu iç çatışmanın barışçıl yollarla çözülmesi için her iki tarafın liderlerini Moskova'ya çağırmıştır. Ermenileri temsilen Moskova'ya giden Kapitikyan, Moskova dönüşünde bir açıklama yaparak Dağlık Karabağ topraklarının Ermenistan ile birleştiğini belirtmiştir (Cornell, 2001: 167).

Sovyet tarafı Kapitikyan'ın açıklamasının doğru olmadığını ve Dağlık Karabağ'ın Ermenistan ile birleşmesinin anayasaya göre mümkün olmadığını beyan etmiştir (İnaç, 2014: 51). Bu açıklama Sovyet Kurumu tarafından da teyit edilmiştir. Ancak Ermeniler Moskova'nın kararını kabul etmemiştir. Bunun üzerine Moskova, Ermenistan'ın başkentine asker göndermiştir. Ancak Moskova, Ermeni baskısına boyun eğmiş ve Dağlık Karabağ'ın 1989'dan beri Ermeniler tarafından ilhak edilmesini görmezden gelmiştir. Erivan'a gönderilen birlikler Dağlık Karabağ'ın Ermeniler tarafından ilhak edilmesi için çalışmıştır (Hasanov, 2022: 12).

Ermeniler, Azerbaycan Türklerine karşı hem ülke içinde hem de Dağlık Karabağ'da insan haklarını ihlal eden soykırım ve katliamlar gerçekleştirmiştir. Gorbaçov, Ermenilerin Azerbaycan Türklerine yönelik asimilasyon politikasına karşılık Ermenilere herhangi bir yaptırım uygulamamıştır. Aksine, 1990 yılında Gorbaçov Ermenistan'dan Bakü'ye bir birlik (Sovyet askeri) göndermiştir. Böylece Ermenilerin Azerbaycan Türklerine yönelik soykırım ve katliamı Sovyetler Birliği askerleri ile Bakü'de devam etmiştir (Crossiant, 1998: 78).

Sovyet askerlerinin Bakü'deki en şiddetli saldırısı 19-20 Ocak 1990 tarihinde gerçekleşmiştir. "Kara Ocak (Azerbaycan Türkçesi ile: *Qara Yanvar*)" olarak da bilinen bu saldırı, Rusya'nın Azerbaycan halkını hiçe saydığına bir göstergesi olmuştur (Eurasia Review Center, 2020). Bu süreç Mart 1991'de Boris Yeltsin'in Gorbaçov'un yerine geçmesinden sonra da devam etmiş (Crossiant, 1998: 41) ve aynı yılın Eylül ayında taraflar arasında bir antlaşma imzalanmıştır (Nuriyeva, 2015: 295-296). Bu antlaşma yaklaşık iki ay geçerli olmuştur. Sovyet döneminin son aylarında Ermeniler bir Azerbaycan askeri uçağını düşürmüş ve Azerbaycan topraklarındaki bazı köyleri ilhak etmiştir (Novruzoğlu, 2006: 82).

Ermenilerin Azerbaycan topraklarını ilhak politikası, Sovyetler Birliği'nin resmen dağılması ve Sovyetlerin Dağlık Karabağ'dan çekilmesiyle hız kazanmış ve Ermenilerin Azerbaycan halkına yönelik katliam ve soykırımları devam etmiştir. Azerbaycan, egemen bir devlet olarak siyasi yaşamında Rusya'dan bağımsız hareket edebilmek için önce Dağlık Karabağ'ın özerk statüsünü kaldırmıştır. Azerbaycan'ın bu hamlesine karşılık Ermenistan da Dağlık Karabağ'ı bağımsız bir ülke olarak ilan etmiştir (Crossiant, 1998: 36).

Rusya, bağımsızlığını yeni kazanan eski Sovyet ülkelerindeki hegemonyasını kaybetmemek için Bağımsız Devletler Topluluğu'nu (BDT) kurmuştur. Ermenistan, Türkiye'nin Azerbaycan lehine olası bir askeri müdahalesini önlemek için bu topluluğa üye olmuştur. Azerbaycan ise Rusya'nın Ermenistan'ın yanında yer alması ve Bakü'de yaşanan katliamlar nedeniyle hemen üye olmamıştır. Nitekim Ermenistan, Türkiye'den Azerbaycan'a giden yardımları kesmek amacıyla Hankendi'nde BDT güçleri için bir askeri üs inşa etmiştir (Karagiannis, 2002: 40).

Birinci Dağlık Karabağ Savaşı'nda en korkunç olay Hocalı'da yaşanmıştır. Hocalı Soykırımı ya da Hocalı Katliamı olarak da bilinen bu olay 25-26 Şubat 1992 tarihlerinde yaşanmıştır (Boran, 2014:89). Ermeniler, Hocalı Katliamını o dönemde Hankendi'nde bulunan Sovyet Rus ordusunun 366. Motorize Alayı'nın desteğiyle gerçekleştirmiştir. Saldırıda çoğunluğu kadın ve çocuk olmak üzere 613 kişi hayatını kaybetmiş, çok sayıda yaralı, esir ve halen kendilerinden haber alınamayan siviller olmuştur. Başka bir deyişle Hocalı nüfusunun yaklaşık yüzde 30'u yok edilmiştir (Rehimov, 2023). Başka bir ifade ile Rus destekli Ermeniler Hocalı'da aralarında çocuk, kadın ve yaşlıların da bulunduğu sivilleri öldürerek bir soykırım gerçekleştirmiş ve çok sayıda sivil rehine almıştır (Boran, 2014).

Azerbaycan topraklarındaki Ermeni işgali 1994 yılına kadar devam etmiş ve Bişkek'te taraflar arasında yapılan anlaşma sonucunda Birinci Karabağ Savaşı sona ermiştir. Azerbaycan 2020 yılına kadar Dağlık Karabağ sorununu barışçıl yollarla çözmek istemiş ancak Ermenistan Azerbaycan'ın bu yöntemini görmezden gelmiştir. Ayrıca Azerbaycan topraklarına saldırılar düzenlemiştir (Alkan ve Mehdizadehyoushanlouei, 2023: 218).

Sovyet Rusya'sı Dağlık Karabağ sorununda Ermenileri açıkça desteklemiştir. Bu bağlamda Moskova yönetiminin Ermenilere verdiği bu desteğin Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra Türkiye ile ilişkilerin güçlenmesinde etkisi vardır. Çünkü Dağlık Karabağ sorununda Rusya'nın tutum ve davranışları ve Moskova'nın gönderdiği birliklerin Bakü'de sivilleri öldürmesi Azerbaycan'ın yeni Rus devletine güvenmemesine neden olmuştur.

Birinci ve İkinci Dağlık Karabağ Savaşı Karşılaştırmalı Analiz: Türkiye'nin Rolü ve Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme

4. Birinci Karabağ Savaşı: Türkiye'nin Uluslararası Örgütler Üzerinden Savaşı Bitirme Çabaları

Azerbaycan'ın Sovyet işgalinde olduğu 70 yıl boyunca Türkiye ile ilişkiler nötr bir seyir izlemiştir. Bunun nedeni Azerbaycan'ın Sovyet hegemonyası altında, Türkiye'nin ise Batı blogunda yer almasıdır. Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemin iki kutuplu yapısı nedeniyle kutuplar arasında diplomatik, ekonomik ve siyasi ilişkiler kurmak mümkün olmamıştır. Dolayısıyla Türkiye, Ermenistan'ın 1989 yılında Dağlık Karabağ'ı işgal politikasını meşrulaştırmak için kurduğu Dağlık Karabağ Ulusal Konseyi'ne müdahale edememiştir (Salmanlı, 2007: 51).

Azerbaycan'ın 29 Ekim 1991'de bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Türkiye, Azerbaycan'ı tanıyan ilk ülke olmuştur (Şimşir, 2011: 437). Türkiye ve Azerbaycan arasında karşılıklı olarak büyükelçiliklerin açılması ikili ilişkileri güçlendirmiştir (Kılıç, 2012: 15).

Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilk üst düzey toplantı ve Azerbaycan liderinin Ankara'ya ilk dış ziyareti Ocak 1992'de gerçekleşmiştir. Bu ziyaretin ardından Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ilişkileri güçlendirmek amacıyla farklı alanlarda bir dizi anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalar, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişkilerin ilk adımı olması bakımından iki kardeş devlet arasında önemli bir dönüm noktası olmuştur (Şimşir, 2011: 292-294).

Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından Türkiye ile iş birliğini güçlendirmesi, Türkiye'nin Karabağ sorununda aktif rol oynama isteğini tetiklemiştir. Bu bağlamda Türkiye, Karabağ sorununda Azerbaycan'ın haklı davasında kardeş devletin yanında yer almış ve Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) ve Avrupa ülkelerinin Azerbaycan lehine hareket etmelerini sağlamaya çalışmıştır. Türkiye'nin çabaları Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı'nın (AGİT) Karabağ sorununa müdahil olmasını sağlamıştır. AGİT özellikle Karabağ sorununda etkili olmuş ve AGİT himayesinde Rusya, Fransa ve ABD'nin eş başkanlığını yaptığı Minsk Grubu² kurulmuştur. Ancak Minsk Grubu, Ermenistan'ın Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü ve egemenliğine yönelik tehdidini engelleyememiş ve Karabağ çatışması, Hocalı katliamı da dahil olmak üzere savaş ve katliama dönüşmüştür. Ermenistan'ın Azerbaycan Türk halkına yönelik soykırımı Şuşa bölgesinin işgaliyle sonuçlanmıştır (Yaqublu, 1992: 4).

Ermenistan'ın bu işgal politikası Azerbaycan toprağı olan Sederek bölgesine de yayılmıştır. Ayrıca Rusya, Azerbaycan'a karşı kullanmak üzere askerlerini Nahçıvan Özerk Bölgesi sınırına yerleştirmiştir. Ermenistan ve Rusya'nın bu tehditkâr ve saldırgan politikalarına karşılık olarak Türkiye önce Nahçıvan'ı sonra da Rusya'yı ziyaret etmiştir. Türkiye'nin ziyareti, Rusya'nın Nahçıvan sınırına yerleştirdiği askeri birliklerin geri çekilmesine yol açmıştır (Şimşir, 2011). Ancak Ermenistan'ın saldırıları devam etmiştir. Türkiye, BM ve AGİT aracılığıyla Ermeni katliamını durdurmaya çalışmış ve hatta Ermenistan'ı caydırmak için askeri bir operasyon düzenleme konusunu gündeme getirmiştir. Uluslararası örgütlerin ve Türkiye'nin çabaları Ermeni katliamını durduramamıştır (Kasım, 2002: 443).

Azerbaycan Cumhurbaşkanı Elçibey, Ermenistan'ın Kelbecer'e yönelik saldırılarının yoğunlaşması üzerine Türkiye'den yardım istemiş ve Türkiye'nin başta askeri müdahale olmak üzere tüm imkânlarını kullanmasını talep etmiştir. Ancak Türkiye, Rusya ile karşı karşıya

² AGİT Minsk Grubu, eş başkanlar (ABD, Fransa ve Rusya) ve sorunun tarafları (Azerbaycan ve Ermenistan) dışında ek olarak, Beyaz Rusya, Almanya, İtalya, Portekiz, Hollanda, İsveç, Finlandiya ve Türkiye yer almaktadırlar. Kolukisa, H. (2020). *AGİT Minsk Grubu Eş Başkanlarından Ermenistan-Azerbaycan çatışmalarına ilişkin açıklama*. Erişim adresi: <https://www.defenceturk.net/agit-minsk-grubu-es-baskanlari-ermenistan-azerbaycan-sinirinda-yasanan-catismalar-icin-aciklama-yaptilar>, Erişim tarihi: 18.04.2024.

gelmemek için Elçibey'in bu talebini kabul etmemiştir (Alkan ve Mehdizadehyoushanlouei, 2023: 214).

Türkiye Azerbaycan'ın talebini reddetmiş olsa da Ermenistan'a ambargo uygulama kararı ve Türk Hava Kuvvetleri'ne ait savaş uçaklarının Ermenistan sınırına yakın uçuşu, Türkiye'nin Azerbaycan'ın yanında yer aldığını ve Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'a yönelik saldırılarını durdurmak için caydırıcı bir rol oynamak istediğini kanıtlamıştır (Alkan ve Mehdizadehyoushanlouei, 2023: 215).

Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişkiler 1993 yılında sıkıntılı bir döneme girmiştir. Bu durumun iki nedeni vardır: Birincisi, Türkiye'nin Dağlık Karabağ işgalinde Azerbaycan'ı askeri olarak desteklememesidir. İkincisi ise Elçibey'in Dağlık Karabağ sorunundaki başarısızlığı nedeniyle kendisine karşı bir darbe girişiminde bulunulması ve bu darbe girişiminin başarıyla sonuçlanmasıdır (Beşikçi, 2016: 242).

Elçibey'den sonra iktidara gelen Haydar Aliyev, Karabağ sorununu çözmek için Rusya ile dirsek temasına girmiştir. Ancak Aliyev Rusya'dan gerekli ilgiyi göremediği için Türkiye ile ilişkileri güçlendirmeye çalışmıştır (Akdoğan, 2007: 52). Ayrıca Türk Devletleri Teşkilatı'na giden süreçte bağımsız Türk devletleri liderlerinin ortak zirvesinde Dağlık Karabağ sorunu gündeme gelmiş ve Türkiye'nin Azerbaycan'a desteği tekrar vurgulanmıştır (Paruboçaya, 2011: 115).

Şubat 1994'te Aliyev Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Bu ziyaretten sonra Türkiye Ermenistan'a karşı bir yaptırım kararı almıştır. Bu karar, Türkiye'nin Ermenistan sınırını açık bırakmayacağı yönündedir (Salmanlı, 2007: 41). Aliyev'in ziyareti iki kardeş ülke arasındaki ilişkileri güçlendirmiş ve bunun sonucunda iki ülke arasında on yedi anlaşma imzalanmıştır (Şimşir, 2011: 675).

Minsk Grubu ve Rusya'nın çabaları sonucunda Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'daki katliam politikası durdurulmuştur. Böylece Birinci Karabağ Savaşı sona ermiştir. Ancak Ermenistan Dağlık Karabağ'dan çekilmemiş ve bölgeyi ilhak etmiştir. Ermenistan'ın bu ilhak politikasına karşılık Türkiye, Ermenistan ile ilişkilerini durdurmuş ve Ermenistan'a başta ekonomi olmak üzere birçok alanda yaptırımlar uygulamıştır (Salmanlı, 2007: 56).

Birinci Karabağ Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Türkiye ile Azerbaycan arasında özellikle savunma ve savunma teknolojisi konularında bir dizi anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmalardan biri olan Türkiye ile Azerbaycan arasında 2010 yılında imzalanan "Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması", iki kardeş ülkeye yönelik üçüncü taraf aktörlerden gelebilecek askeri tehditlere karşı birleşme ve birlikte hareket etme amacıyla oluşturulmuştur. Dolayısıyla bu anlaşma Türkiye ve Azerbaycan arasında askeri iş birliğinin hukuki zeminini hazırlamıştır. Bu bağlamda "Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması" aslında olası bir savaşa yönelik hazırlık ve öngörü olarak imzalanmış ve bunun kanıtı olarak da iki kardeş ülke anlaşma sonrasında birçok tatbikat düzenlemiştir (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2021: 58). Dolayısıyla Türkiye ile Azerbaycan arasında imzalanan anlaşmalar İkinci Karabağ Savaşı'nın Azerbaycan lehine sonuçlanmasını sağlamıştır (Alkan ve Mehdizadehyoushanlouei, 2023: 217-218).

5. İkinci Karabağ Savaşı: Ermenistan'ın İşgal Ettiği Topraklardan Çıkarılması

Ermenistan tarafından Azerbaycan topraklarına düzenlenen saldırılardan biri Temmuz 2020'de gerçekleşmiştir. Ermenistan bu saldırıyı Azerbaycan topraklarında bulunan Tovuz bölgesine düzenlemiştir. Temmuz 2020'deki saldırıların devamı niteliğinde olan 24 Eylül 2020'deki çatışmalar İkinci Karabağ Savaşı'nın başlamasına neden olmuştur. Azerbaycan, 44 Gün Savaşı olarak da bilinen bu savaşı, Ermenistan'ın yasa dışı faaliyetleri sonucunda kendi güvenliğini ve toprak bütünlüğünü sağlamak amacıyla başlatmıştır. Azerbaycan, Ermenistan'ın uluslararası

Birinci ve İkinci Dağlık Karabağ Savaşı Karşılaştırmalı Analiz: Türkiye'nin Rolü ve Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme

hukuku hiçe sayan faaliyetlerine karşılık olarak askeri operasyon düzenlediğini uluslararası platformlara ve kamuoyuna ilan etmiştir (Shiraliyev, 2022a: 18-19). Başka bir deyişle, Ermenistan tarafından ilhak edilen Dağlık Karabağ ve yedi bölge dışındaki Azerbaycan askeri üslerine ve sivil yerleşim yerlerine karşı askeri güç kullanma politikasına karşılık olarak Azerbaycan, 27 Eylül-10 Kasım 2020 tarihleri arasında Birleşmiş Milletler Antlaşması ve uluslararası hukuka uygun olarak meşru müdafaa hakkını kullanmıştır (Aslan, 2021: 245).

Azerbaycan'ın bu askerî harekâtı, Birinci Karabağ Savaşı sırasında Ermenistan tarafından işgal edilen Azerbaycan topraklarını kapsamaktadır. Bakü yönetiminin Dağlık Karabağ ve yedi bölgedeki askeri hamleleri, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü sağlamaya yönelik yasal ve meşru adımlardır. Çünkü, Dağlık Karabağ ve yedi bölge hukuki olarak Azerbaycan toprağıdır (İncekaya, 2020).

Ermenistan'ın Tovuz'a saldırmasının temel nedenlerinden biri Türkiye ile Azerbaycan arasındaki enerji iş birliğini bozmaktır (İşyar, 2020: 290-292). Bu amaçla Ermenistan, Azerbaycan ile Türkiye arasındaki enerji iş birliğini güçlendiren ve Azerbaycan'ın hidrokarbon rezervlerini Türkiye üzerinden Avrupa'ya aktarmak için tasarlanan Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattını devre dışı bırakmaya çalışmıştır. Bu amaçla 7 Ekim 2020'de Ermenistan, boru hattının geçtiği Yevlah bölgesine saldırmıştır. Azerbaycan ordusu tüm cephelerde Ermenistan ordusuna üstünlük sağlarken, Yevlah bölgesine saldırı sonrasında Azerbaycan ordusu Ermenistan'a ciddi zararlar vermiştir. Nitekim Ermenistan, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü aracılığıyla Rusya'dan destek istemiştir. Rusya ise savaşın yaşandığı yerlerin Azerbaycan toprakları olması nedeniyle Ermenistan'ın destek çağrısını reddetmiştir (İşyar, 2020: 299). Rusya, Birinci Karabağ Savaşı'nda olduğu gibi Ermenistan'a doğrudan destek vermemiştir. Bunun nedeni Ermenistan'ın Rusya karşıtı Batı Bloğu ile yakınlaşmasıdır. Bu nedenle Rusya İkinci Karabağ Savaşı'nda arabulucu rolü oynamaya çalışmıştır. Nitekim Rusya'nın arabuluculuk çabaları ilk olarak 10 Ekim'de ateşkesle sonuçlanmıştır. Ancak Rusya'nın arabuluculuğuyla imzalanan ateşkes, Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarına yeniden saldırmasıyla kısa sürmüştür (Aslan, 2021: 263).

Rusya'nın arabulucu rolünden sadece sekiz gün sonra ABD arabulucu rolünü üstlenmiş ve her iki tarafın da kabul ettiği bir ateşkes sağlanmıştır. Ermenistan 10 Ekim'de ateşkesi bozmuş ve askeri araçlarla Azerbaycan topraklarına saldırmıştır. İkinci Karabağ Savaşı boyunca Azerbaycan, küresel ve bölgesel aktörlerin Ermenistan ile çatışmayı sona erdirmek için arabuluculuk rolüne olumlu yanıt vermiştir. Ermenistan ise başlangıçta olumlu yaklaşıp da ateşkesi ilk bozan Erivan yönetimi olmuştur (İşyar, 2020: 303-304).

Ermenistan'ın saldırgan politikalarına karşılık Azerbaycan, Ermenistan tarafından ilhak edilen toprakları geri almış ve Ermenistan'ı ateşkese değil yenilgiyi kabul etmeye zorlamıştır. Nitekim Azerbaycan ordusu 8 Kasım'da Şuşa'yı Ermenistan'dan kurtararak Paşinyan'ı İkinci Karabağ Savaşı'nı resmen mağlup ilan etmeye mecbur bırakmıştır (Aslan, 2021: 265-266).

6. İkinci Karabağ Savaşı: Türkiye'nin Siyasi ve Askeri Desteği

Türkiye, Azerbaycan'ın Ermenistan'a karşı haklı ve meşru davasını desteklemiştir. Ayrıca Türkiye, Ermenistan'ı Azerbaycan toprağı olan Dağlık Karabağ ve yedi bölgeden çekilmeye ve bu toprakları uluslararası hukuka göre sahibi olan Azerbaycan'a bırakmaya çağırmıştır (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2021: 53-54).

Türkiye 44 gün boyunca Azerbaycan lehine hareket etmiş ve Azerbaycan'dan gelecek her türlü öneriyi kabul edeceğini en üst düzeyde güçlü bir şekilde ifade etmiştir. Türkiye'nin verdiği destek, İHA/SİHA ve TRG300 Tiger Füzeleri gibi askeri teçhizat, Türkiye'nin Birinci Karabağ

Savaşı'nda olduğu gibi sadece diplomasi ve uluslararası örgütler aracılığıyla değil, İkinci Karabağ Savaşı'na fiziksel olarak da dâhil olacağını göstermiştir (Iddon, 2021).

Ayrıca Türkiye, İkinci Karabağ Savaşı'ndan sonra ateşkesi kontrol etmek amacıyla Türkiye'nin de yer aldığı Türk-Rus Ortak Gözlemevi Merkezi'nde önemli bir rol oynamıştır. Bu gözlemevinde eşit sayıda Türk ve Rus askeri olmak üzere 120 asker görev almıştır (Çeliksoy, 2021: 129). Türkiye'nin bu rolü, Rusya'nın uzun yıllar hegemonyası altında tuttuğu Güney Kafkasya'da güç kapasitesini artırmasına ve çıkarlarını maksimize etmesine yol açmıştır. Bu durum Azerbaycan ve Türkiye'nin bölgesel ve küresel düzeyde birlikte hareket etmesine yol açarak iki güçlü aktör arasındaki ilişkileri güçlendirmiştir (Shiraliyev, 2022b: 106).

Rusya uzun yıllar boyunca Güney Kafkasya'yı hegemonyası altında tutmuş, ancak İkinci Karabağ Savaşı'ndan sonra Rusya'nın yanı sıra Türkiye de bu bölgedeki güç kapasitesini ve etkisini artırmıştır. Dolayısıyla İkinci Karabağ Savaşı'nın Azerbaycan lehine sonuçlanması Güney Kafkasya'daki güç dengelerini değiştirmiştir. Putin'e yakın isimlerden Fyodor Lukyanov, Türkiye'nin "denklemin önemli bir parçası olduğunu, Minsk Grubu'nun temelde artık var olmadığını" söylemiştir (Guardian. 2020).

Ayrıca Minsk Grubu'nun çözemediği ve Rusya istemezse çözülemeyeceği algısı yaratılan Dağlık Karabağ sorunu, Türkiye'nin Azerbaycan'a verdiği siyasi ve askeri destekle çözülmüş ve Türkiye barışın tesis edilmesinde aktif rol oynamıştır (Alizade, 2020).

Türkiye İkinci Karabağ Savaşı'nda iki önemli destek sağlamıştır. Bunlardan ilki Türkiye'nin hem halk nezdinde hem de siyasi olarak verdiği destektir. Diğer ise savaşı Azerbaycan lehine çeviren İHA/SİHA gibi askeri teçhizatın sağlanmasıdır. Dolayısıyla Türkiye, Azerbaycan'a verdiği destek karşılığında Güney Kafkasya'daki ağırlığını artırmıştır (Kilner, 2020).

Türk halkı savaş boyunca Ermenistan'a karşı mitingler düzenlemiştir. Türk esnaf ve siviller dükkânlarına ve evlerine Azerbaycan bayrağı asmıştır. Türk halkı, 44 Gün Savaşı'nın kış mevsimine denk gelmesi nedeniyle Azerbaycanlı kardeşlerine giyecek ve yiyecek yardımında bulunmuştur (Eraslan ve Özdemir, 2021: 329).

Türkiye, Tovuz bölgesine yönelik saldırganlığı nedeniyle Ermenistan'ı kınamıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), dört siyasi parti tarafından imzalanan ve Ermenistan'ın Azerbaycan'a yönelik saldırgan tutumunun Güney Kafkasya'nın barış ve huzurunu tehdit ettiğini belirten bir bildiriye onaylamıştır. Türkiye, TBMM'de Türk askerinin Azerbaycan'a konuşlandırılmasına ilişkin bir karar kabul etmiştir. Ayrıca TBMM Başkanı Mustafa Şentop Azerbaycan'a bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Dolayısıyla savaşın başından bu yana Türkiye söylem ve uygulamalarıyla Azerbaycan'ın yanında olduğunu göstermiş ve hissettirmiştir (Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2021: 53-60).

Türkiye'nin Azerbaycan'a verdiği destek Avrupa basınında da geniş yankı bulmuştur. Özellikle Avrupa basınında İkinci Karabağ Savaşı'na Türkiye'nin Azerbaycan'a sağladığı İHA/SİHA'lar damga vurmuş ve İkinci Karabağ Savaşı İHA'ların kullanıldığı ilk savaş olarak adlandırılmıştır (Milliyet, 2020).

Türkiye'nin Azerbaycan'a sağladığı İHA/SİHA'lar zaten güçlü olan Azerbaycan ordusunu daha da güçlendirmiştir. Bu bağlamda, Türkiye tarafından desteklenen Azerbaycan ordusu, İkinci Karabağ Savaşı'nda Ermenistan ordusuna büyük zarar vermiş ve bu durum Ermenistan'ı siyasi ve ekonomik olarak olumsuz etkilemiştir. Sonuç olarak Ermenistan Azerbaycan'a boyun eğmek zorunda kalmış ve barış görüşmelerine mağlup bir ülke olarak katılmıştır (Özdemir, 2021: 95).

Türkiye'nin Azerbaycan'a verdiği siyasi ve askeri desteğin İkinci Karabağ Savaşı'nda stratejik ve taktiksel yansımaları olmuş ve bu yansımalarının sonucunda Ermenistan, Azerbaycan'ın

Birinci ve İkinci Dağlık Karabağ Savaşı Karşılaştırmalı Analiz: Türkiye'nin Rolü ve Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme

askeri üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalmıştır. Ermenistan, bu gelişmeler karşısında Avrupa'dan bulamadığı destek nedeniyle Azerbaycan ordusunu durdurmak için Rusya ile temasa geçmiştir. Putin, Ermenistan'ın son dönemde Rusya'ya karşı attığı adımlardan duyduğu rahatsızlık nedeniyle İkinci Karabağ Savaşı sırasında tarafsız kalmayı tercih etmiştir. Diğer bir deyişle Birinci Karabağ Savaşı'nda olduğu gibi Ermenistan'ın yanında yer almamıştır. Ayrıca Rusya'nın tarafsızlığının bir diğer nedeni de Türkiye'nin askeri seçenek de dahil olmak üzere Azerbaycan'ın yanında yer alma iradesine karşılık Rusya'nın da Türkiye ile liderler düzeyinde gelişen ve güçlenen iş birliği ve ortaklık sürecine zarar vermek istememesidir. Dolayısıyla Türkiye'nin İkinci Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'ın yanında yer alması savaşın ve bölgenin seyrini değiştirmiştir (Boyras ve Güngörmez, 2020).

Azerbaycan lideri Aliyev, Türkiye'nin İkinci Karabağ Savaşı'ndaki siyasi ve askeri desteğini uluslararası topluma ve küresel/bölgesel ülkelere duyurmak amacıyla Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı İkinci Karabağ Savaşı'nın zafer kutlamalarına davet etmiştir. Erdoğan, Aliyev'in davetini kabul etmiş ve zafer kutlaması 10 Aralık 2020 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Aliyev konuşmasında Türkiye'nin desteğini dile getirmiş ve Türkiye'nin Azerbaycan ordusuna sağladığı silah ve teçhizat da törende sergilenmiştir (Associated Press, 2020).

7. Sonuç

1992-1994 yılları arasında Ermenistan, yasal olarak Azerbaycan toprağı olan Dağlık Karabağ'ı ve yedi bölgeyi fiziksel güç kullanarak işgal etmiştir. Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki bu anlaşmazlığı barışçıl yollarla ve diplomasi yoluyla çözmek amacıyla AGİT 1992 yılında Minsk sürecini başlatmıştır. Rusya 1994 yılında AGİT Minsk grubunun eş başkanı olarak seçilmiştir. Rusya, eş başkan seçilmesinin ardından Ermenistan'a baskı yaparak Dağlık Karabağ'daki işgali geçici olarak durdurmuştur. Aslında bu geçici sürecin 26 yıldır çözülememesinin nedeni Rusya'nın bölgedeki çıkarlarıdır. Moskova, Dağlık Karabağ sorununun çözümsüz kalmasını istemiş ve Azerbaycan'ın işgal altındaki topraklarına askeri müdahaleleri kendi çıkarlarına uygun bulmamıştır. Bu durum 2020 yılına kadar sürmüştür. Ermenistan'ın Rusya'ya yönelik politikalarından rahatsız olan Putin, Azerbaycan'ın Ermenistan'a yönelik askeri müdahalesine sessiz kalmıştır. Rusya'nın sessiz kalmasındaki bir diğer etken ise son dönemlerde güçlenen Türkiye ile olan ilişkilerini zedelememek içindir.

Bu nedenle, Birinci Karabağ Savaşı'nda Dağlık Karabağ sorununda Ermenistan'ı destekleyen Rusya, İkinci Karabağ Savaşı'nda ise Ermenistan'ın Batı Bloğu ile yakınlaşması ve Rusya'nın bölgedeki hegemonyasını tehdit eden adımlar atması nedeniyle tarafsız kalmış ve arabulucu rolünü üstlenmiştir. Rusya'nın İkinci Karabağ Savaşı'nda Ermenistan'ı desteklememesinin ya da tarafsız kalmasının bir diğer önemli nedeni de Erdoğan ve Putin'in 2000 yılından sonra Türkiye-Rusya ilişkilerini stratejik ortaklık seviyesine yükseltmiş olmalarıdır. Türkiye ve Rusya'nın Karadeniz, Güney Kafkasya, Orta Asya ve Orta Doğu da dâhil olmak üzere birçok bölgede anlaşmazlıkları ve çatışan çıkarları bulunmaktadır. Bu bölgelerde Ankara ve Moskova arasındaki ilişkileri olumsuz etkileyen bir dizi olay yaşanmıştır. Ayrıca, Uçak Krizi ve Rusya'nın Ankara Büyükelçisine düzenlenen suikast iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlenmesini engelleyememiştir. Bu bağlamda, Dağlık Karabağ sorununun çözümünde ve İkinci Karabağ Savaşı sonrası bölgede Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki rolü ve etkisi, iki ülke liderlerinin 2000 yılından bu yana inşa ettikleri güven diplomasisinin bir sonucudur.

Türkiye, Birinci Karabağ Savaşı'nda Dağlık Karabağ sorununu başta ABD olmak üzere uluslararası örgütleri ve Avrupa ülkelerini devreye sokarak çözmeyi istemiştir. Başka bir deyişle Türkiye, Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ı işgalini doğrudan askeri müdahale olmaksızın diplomasi ve caydırıcılık yoluyla durdurmayı hedeflemiştir. Ancak İkinci Karabağ Savaşı'nda Türkiye, Azerbaycan'a askeri birlik anlamında destek vermese de daha doğru bir ifadeyle

Azerbaycan Türkiye'den askeri birlik talep etmese de askeri teçhizat ve teknik ekip göndererek savaşın seyrini değiştirmiştir.

Türkiye hem Birinci Karabağ Savaşı'nda hem de İkinci Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini savunmuş ve Azerbaycan'ın yanında yer almıştır. Ancak her iki savaşta da Türkiye'nin politikalarında ve yaklaşımlarında farklılıklar olmuştur.

Netice olarak, Türkiye'nin Birinci ve İkinci Karabağ Savaşı'ndaki rolünde, tutumunda ve davranışında farklılıklar olduğu görülmektedir. Etkisinde ise Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü ve Ermenistan işgali altında bulunan bölgelerde egemenliğini tekrar sağlanmasında gerek diplomasi gerekse İHA/SİHA ve TRG300 Kaplan Füzesi gibi askeri teçhizatların ve teknik desteğin verilmesi önemli rol oynamıştır.

Kaynakça

Abbaslı, N. (2011). *Yüzyılın soykırımı Hocalı*. İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.

Akdoğan, S. (2007), *Bağımsızlık sonrası Azerbaycan Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti ilişkileri (1991-2000)* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi).

Alizade, N. (2020). *Azerbaycan'ın Karabağ zaferi ve Türkiye'nin Güney Kafkasya'da artan etkisi*. Erişim adresi: <https://www.ankasam.org/azerbaycanin-karabag-zaferi-ve-turkiyenin-guney-kafkasyada-artan-etkisi>, Erişim tarihi: 27.12.2023.

Alkan, M. N. & Mehdizadehyoushanlouei, M. (2023). Birinci ve İkinci Karabağ savaşlarında Türkiye-Azerbaycan ilişkileri. *UPA Strategic Affairs*, 4(2), 204-227. <http://politikaakademisi.org/wp-content/uploads/12-alkan.pdf>

Aslan, M. (2021). Azerbaycan'ın İkinci Karabağ Savaşı'ndaki askerî harekâtı; zaferin teknik analizi. *Çıkmazdan çözüme Karabağ sorunu* (ss. 245-269), İstanbul: SETA.

Aslanlı, A. (2001). Tarihten günümüze Karabağ sorunu. *Avrasya Dosyası ASAM Yayınları*, 1(7), 393-430.

Associated Press, (2020). *Azerbaijan holds parade after Nagorno-Karabakh fighting*. Erişim adresi: <https://apnews.com/article/international-news-azerbaijan-recep-tayyip-erdogan-armenia-parades-8968625b522256ec2c3c7dfde65630a5>, Erişim tarihi: 01.12.2023.

Avrasya İnceleme Merkezi, (2020). *Azerbaycan'da 30 yıldır dinmeyen acı Kara Ocak- 20 Ocak yanvar Bakü katliamı nedir?* Erişim adresi: https://avim.org.tr/tr/Bulten/AZERBAYCAN-DA-30-YILDIR-DINMEYEN-ACI-KARA-OCAK-20-OCAK-YANVAR-BAKU-KATLIAMI-NEDIR_, Erişim tarihi: 15.12.2023.

Beşikçi, S. Ö. (2016). Bağımsızlık sonrası dönemde Azerbaycan dış politikasındaki stratejik değişimler ve yönelimler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16(2), 237-252.

Boran, E. (2008). *Xocalı soyqırımı: səbəbləri, həyata keçirilmə üsulları və nəticələri*. Bakı: Azərneşr.

Boyras, H. M. & Güngörmez, O. (2020). *Karabağ zaferinin anatomisi*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/karabag-zaferinin-anatomisi/2073631>, Erişim tarihi: 15.12.2023.

Cornell, S. E. (2001). *Small nations and great powers: A study of ethnopolitical conflict in the caucasus*. London: Routledge.

Birinci ve İkinci Dağlık Karabağ Savaşı Karşılaştırmalı Analiz: Türkiye'nin Rolü ve Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme

- Crossiant, M. P. (1998). The Armenia-Azerbaijan conflict: Causes and implications. *Journal of Conflict Studies*, 20(1), 36-78.
- Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2021). *Yukarı Karabağ'da 44 günde gelen zafer: Türkiye-Azerbaycan kardeşliğinin nişanesi*. İstanbul: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- Çeliksoy, E. (2021). İkinci Karabağ Savaşı'nda Şuşa'nın rolü ve Türkiye- Azerbaycan işbirlikleri. *Al-Farabi International Journal on Social Sciences*, 6(4), 126-133.
- Delanty, G. (2013). *Avrupa'nın icadı*. (H. İnaç, Çev.) Ankara: Adres Yayınları.
- Derin, E. (2023). *Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki 2020 Tovuz çatışması ve 2. Dağlık Karabağ Savaşı'nın Türkiye'nin bölgesel politikasına etkileri* (Yüksek Lisans Tezi, Kapadokya Üniversitesi).
- Eraslan, F. & Özdemir, F. N. (2021). Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinde önemli bir kavşak: İkinci Karabağ Savaşı. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 129(255), 315-334.
- Guardian. (2020). *Nagorno-Karabakh peace deal reshapes regional geopolitics*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2020/nov/10/nagorno-karabakh-peace-deal-turkey-russia-reshapes-regional-geopolitics>, Erişim tarihi: 24.12.2023.
- Hasanov, A. (2022). *Karabağ Savaşı'nda Azerbaycan'ın Türkiye ile ilişkileri* (Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi).
- Iddon, P. (2021). *The growing military cooperation between Turkey and Azerbaijan*. Erişim adresi: <https://www.forbes.com/sites/pauliddon/2021/07/27/thegrowing-military-cooperation-between-turkey-and-azerbaijan/>, Erişim tarihi: 26.12.2023.
- İbadov, A. (2007). *Azerbaycan dış politikasında Dağlık Karabağ sorunu ve Ermeni sorunu: çözümler, öneriler* (Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi).
- İnaç, H. (2014). Çağımızın toplumsal algısını temsil eden parametrelerden kimlik, kültür ve uygarlık kavramlarının sosyo-politik analizi. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 35-57. <https://doi.org/10.20486/imad.22348>.
- İncekaya, G. (2020). *Uzmanlara göre uluslararası Hukuk Azerbaycan'a kaybettiği topraklarını geri alma hakkı veriyor*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/uzmanlara-gore-uluslararası-hukuk-azerbaycana-kaybettigi-topraklarini-geri-alma-hakki-veriyor/1989285>, Erişim tarihi: 27.12.2023.
- İşyar, Ö. G. (2020). *Dağlık Karabağ sorunu Birinci ve İkinci savaşın dinamikleri*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Karagiannis, E. (2002). *Energy and security in the caucasus*. London: Routledge Curzon.
- Kasım, K. (2002). Bağımsızlığının onuncu yılında Türk cumhuriyetleri. *Azerbaycan'ın Dış Politikası* (433-446). İstanbul: Sota Yayınevi.
- Kılıç, H. (2012). Azerbaycan-Türkiye: Dostluk, kardeşlik ve strateji ortaklık. *Son Yirmi Yılda Azerbaycan ve Türkiye İlişkilerine Kısa Bir Bakış* (ss. 13-20). Ankara: Berikan Yayınları.
- Kilner, J. (2020). *Analysis: The biggest winner from the azerbaijanarmenia war is Turkey*. Erişim adresi: <https://www.telegraph.co.uk/news/2020/11/10/analysis-biggest-winner-azerbaijan-armenia-war-turkey/>, Erişim tarihi: 22.12.2023.

- Kolukısa, H. (2020). *AGİT Minsk Grubu Eş Başkanlarından Ermenistan-Azerbaycan çatışmalarına ilişkin açıklama*. Erişim adresi: <https://www.defenceturk.net/agit-minsk-grubu-es-baskanlari-ermenistan-azerbaycan-sinirinda-yasanan-catismalar-icin-aciklama-yaptilar>, Erişim tarihi: 18.04.2024.
- Milliyet. (2020). *Almanya: Türkiye tarihin ilk SİHA savaşını kazandı*. Erişim adresi: <https://www.milliyet.com.tr/galeri/son-dakika-almanya-turkiye-tarihin-ilk-siha-savasini-kazandi-6375684/9>, Erişim tarihi: 22.12.2023.
- Novruzov, R. (2006). *Genosid...Ecocid*. Bakı: Adiloğlu.
- Nuriyeva, İ. (2015). *Azərbaycan tarixi (ən qədim zamanlardan– XXI əsrin əvvəllərinədək)*. Bakı: Mütərcim.
- Öğüt, S. & Ülkü, R. (2023). Türkiye'nin II. Karabağ Savaşı'ndaki rolünün uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 22(1), 310-325.
- Özdemir, L. (2021). Dağlık Karabağ meselesinde değişen gidişat ve Türkiye'nin rolü. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 81-107.
- Paruboçaya E. F. (2011). "Sammitiy tyurkskikh gosudarstv (1992-2001 Gg.): Real'naya platforma dlya sbližheniya? [Türk devletlerinin zirveleri (1992-2001): yakınlaşma için gerçek bir platform mu?]. *Volgograd Devlet Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(19), 113-120.
- Rehimov, R. (2023). *İnsanlık tarihinin kara lekesi: Hocalı Katliamı*. Erişim adresi: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/insanlik-tarihinin-kara-lekesi-hocali-katliami/2830746>, Erişim tarihi: 19.04.2024.
- Salmanlı, Z. (2007), *1991 sonrası Türkiye-Azerbaycan ilişkileri* (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi).
- Shiraliyev, M. (2022a). Amerika Birleşik Devletleri'nin Obama ve Trump dönemi Güney Kafkasya politikasında güvenlik faktörü. *Kafkasya Çalışmaları Dergisi*, 8(14), 1-24.
- Shiraliyev, M. (2022b). Uluslararası hukuk açısından Şuşa beyannamesi ve önemi. II. Uluslararası Kafkasya'nın Geleceği Kongresi, SDE.
- Şimşir, B. (2011). *Azerbaycan'ın yeniden doğuş sürecinde Azerbaycan-Türkiye ilişkileri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Uras, E. (1987). *Tarihte Ermeniler ve Ermeni meselesi*. İstanbul: Belge Yayınevi.
- Yaqublu, N. (1992). *Hocalı gırğını*, Bakı: Azerbaycan.

Beyan ve Açıklamalar

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler.
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir.